

VU Research Portal

De volkskunde herplaatst tussen geschiedenis en antropologie. Een evaluatie van Voskuils werk

Frijhoff, W.T.M.

published in

Volkskundig Bulletin
1988

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Frijhoff, W. T. M. (1988). De volkskunde herplaatst tussen geschiedenis en antropologie. Een evaluatie van Voskuils werk. *Volkskundig Bulletin*, 14(1 (mei)), 45-54.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

De volkskunde herplaatst tussen geschiedenis en antropologie

Een evaluatie van Voskuils werk

Willem Frijhoff

Mijn briefwisseling met Han Voskuil nog eens doornemend, merk ik dat ik hem vanuit Frankrijk enige tijd met de doctorstitel begiftigd heb. In academische zin ten onrechte. Kon ik beter weten? Hijzelf bleef braaf 'J.J. Voskuil' onder zijn brieven tikken. Allerlei instanties hadden mij ingepeperd dat ikzelf geen titel mocht voeren, aangezien die in het buitenland was behaald. Stiekem noemde ik mij in correspondentie met archieven en soortgelijke machtsige, door historici altijd wat geduchte instanties toch 'doctorandus', omdat ik door ervaring had geleerd dat je anders een minder serieus antwoord kon krijgen. En wie in het buitenland werkt, hangt van de kwaliteiten van zijn netwerk af. Dankjewel Erasmusprogramma.

Misschien had J.J. Voskuil ook wel zo'n buitenlandse titel die hij niet mocht voeren. Volkskunde werd immers niet aan Nederlandse universiteiten gedoceerd? Heimelijk heb ik mij jarenlang ook afgevraagd of hij nu diezelfde persoon was die de dikke roman had geschreven welke ik mij nog uit mijn eigen studententijd herinnerde. Het leek mij zo'n oliedomme vraag – alleen al omdat wie in het buitenland woont spoedig merkt dat hij niet voor vol wordt aangezien als hij naar evidenties van het dagelijks leven van het thuisland vraagt – dat ik haar nooit heb durven stellen. Totdat de herdruk van die roman en het, in allerlei opzichten onthullende, interview met Jan Fontijn dat ik in *Vrij Nederland* van 23 februari 1985 las, de vraag overbodig maakten.

Die dubbele onzekerheid voedde zich natuurlijk aan het wat stereotiepe beeld dat ik mij vanuit Parijs van het vaderlandse geleerde wereldje maakte: wie een titel had (en wie had dat niet?), voerde die ook. En wie aan wetenschap deed, schreef geen romans. Naïef natuurlijk. Maar was, en is, het onjuist?

Dát Voskuil aan wetenschap deed, leed voor mij geen twijfel. Ik was gevormd in een historische cultuur waarin historici en sociale wetenschappers als om strijd dongen naar de gunst van de opperpriesters van de 'ethnologie', en vanaf de zeventiger jaren steeds meer in het bijzonder naar die van de 'ethnologie française', een mooi en suggestief, academisch woord voor 'volkskunde van Frankrijk', dat ons er vooral niet toe moet verleiden te den-

ken dat het daar allemaal op veel wetenschappelijker niveau toegaat. Ik heb er lang over gedaan te begrijpen dat de wetenschapsdynamiek van Nederland – althans op dit terrein – een schier tegengestelde beweging aan die van Frankrijk kent. Daar wordt het universitair onderzoek, hoe grensverleggend ook, uiteindelijk gelegitimeerd door de conformiteit met dominante trends in onderzoeksinstituten, die, al lopen ze lang niet altijd voorop, wel de toon aangeven, de financieel noodzakelijke schouderklopjes uitdelen en bij gelegenheid ruimte scheppen voor écht risicodragend onderzoek – zoals dat van Jeanne Favret-Saada, die zich op staatskosten vier jaar met onttovering mocht bezighouden om de plattelandscultuur van binnenuit te bemeesteren¹.

Natuurlijk was die ruimhartigheid ook dáár een uitzondering, wellicht te danken aan de wat dubieuze haat-liefdeverhouding die de Franse intellectuelen met hun platteland onderhouden. Ze zijn er niet zelden geboren, hebben er meestal een weekendhuisje en schrijven er bijna steeds hun meest boeiende studies over, maar gedragen zich verder als de Nederlandse volkskundigen uit de vroeg-negentiende-eeuwse oertijd: “bij u, over u, zonder u” (om een nog verder in het verleden gesitueerde vredesonderhandeling te citeren). Het intellectuele beeld van de plattelandssamenleving wordt er nog gedomineerd door wat negentiende-eeuwse romanschrijvers onder aanvoering van Balzac ervan gebrouwen hebben en wat thans internationale wetenschappelijke legitimatie krijgt in de versluierd nostalgische, neo-romantische geschiedsociologie van Amerikanen als Eugen Weber en Judith Devlin². Jeanne Favret-Saada is voor hen allen een dankbaar en bejubeld alibi.

Maar het kan dan toch maar. Dat het er in Nederland anders aan toegaat, ligt ongetwijfeld voor een belangrijk deel aan de minder sterk contrasterende verhoudingen tussen stedelijke en rurale gebieden, die ook al weer een lange geschiedenis hebben. Of misschien moeten we zeggen: aan de geringere mate van besmetting van de Nederlandse historici en sociale wetenschappers met het virus van de centralistische habitus. Want zoals het Franse voorbeeld laat zien, is onderbrenging van het wetenschappelijk onderzoek in centrale, landelijke instituten niet in alle opzichten een totaal onschuldige, louter op beheersverbetering of rendementsverhoging gerichte onderneming. Op lange termijn brengt ze met een hoge mate van waarschijnlijkheid een heroriëntatie van de wetenschappelijke basiscoördinaten, van de mentale categorieën die de probleemformulering en het onderzoeksveld van de onderzoekers sturen, mee, die op zichzelf niet illegitiem hoeft te zijn, maar wel een bepaalde (gewoonlijk in vérgaande mate onbewuste) keus betekent.

1. Jeanne Favret-Saada, *Les mots, la mort, les sorts: la sorcellerie dans le bocage* (Parijs 1978).

2. Eugen J. Weber, *Peasants into Frenchmen. The modernization of rural France, 1870-1914* (Stanford Calif. 1976); Judith Devlin, *The superstitious mind. French peasants and the supernatural in the nineteenth century* (New Haven-Londen 1987).

De stand van de volkskunde in Nederland heeft met dat alles te maken. Historisch gezien – maar die historie is al zeer oud – behoort Nederland tot de Europese landen waar niet alleen de wetenschapsbeoefening zeer sterk aan de universiteiten is geconcentreerd en met de ontwikkeling van het universitair bestel verweven blijft, maar waar ook de legitimatie van wetenschap in wezen nog steeds aan de universiteiten is toebedeeld. De wildgroei van bijzondere leerstoelen is daar – nog afgezien van het statuuslement dat de professorstitel in ons land altijd betekend heeft en, gezien de run van architecten, accountants en ondernemingsdirecteuren op die titel, duidelijk blijft betekenen – het tastbare bewijs van. Correlatief is een wetenschap niet als zodanig erkend zolang er geen leerstoel voor bestaat.

Zo vaak ik gedurende mijn Franse jaren (tot 1981) en aanvankelijk ook na mijn terugkeer naar Nederland met collega's over mijn relaties met de afdeling Volkskunde sprak, meende ik speldeprikjes en verschillen in toonhoogte in de universitaire reacties te bespeuren die feilloos aangaven dat volkskunde niet als een wetenschap werd beschouwd. Het instituut kon materiaal aandragen en documenteren, het kon zelfs samenvattende studies produceren, maar er bleef een subtiel verschil bestaan met de wetenschappers aan de universiteiten die minder tijd, maar meer pretenties hadden. De term 'volkskunde' zelf is daar natuurlijk in niet geringe mate debet aan. 'Kundes' wekken niet het vermoeden van verfijnde theorievorming. En het woord 'volk' is drievoudig besmet: historisch, als dubbelzinnige erfenis van een verouderd cultuurbegrip; ideologisch, vanwege de romantische en, erger, de politieke en normatieve connotaties ervan; methodologisch tenslotte, omdat de dubbele betekenis van *gens* of *natio* enerzijds en *plebs* of *vulgus* ('t gemeen, 't grauw) anderzijds congenitaal in de begripsontwikkeling ervan besloten blijkt³.

De uiterst private promotie waarmee ik Voskuil begiftigd had, was zonder twijfel een al dan niet bewust eerbetoon aan de wijze waarop hij in mijn ogen de volkskunde als wetenschap naar voren bracht. Vanuit Frankrijk had ik mij flink geërgerd aan de ontwikkeling van het tijdschrift *Volkskunde* in de eerste helft van de zeventiger jaren, vanwege de toenemende vervlaamsing, die een heel specifiek beeld van de culturele ontwikkeling dreigde te doen domineren, maar vooral vanwege de curieuze – zij het, gezien de ontwikkeling van de volkskunde, niet onbegrijpelijke – opvatting van de toenmalige hoofdredacteur K.C. Peeters over wat goede wetenschapsbeoefening moest worden geacht.

3. Vgl. G. Bollème, *Le peuple par écrit* (Parijs 1986). Voor Nederland: E. Verwijs en J. Verdam, *Middelnederlandsch woordenboek*, IX (Den Haag 1929) 842-845, s.v. "volc". Ik moge verder verwijzen naar mijn congresbijdrage 'Dutch Enlightenment in front of popular belief and practice: an interpretation', te verschijnen in de bundel *Decline, Enlightenment and Revolution: The Dutch republic in the eighteenth century* (symposium Folger Institute Washington, 12-14 maart 1987).

Toen Voskuil en Meertens in januari 1975 uit de redactie stapten, liet ik (schriftelijk) dan ook een luid applaus horen. Tenzij ik me sterk vergis, zou hun stap in de toekomst wel eens als de geboorteakte van de wetenschappelijke beoefening van de volkskunde in Nederland kunnen gaan gelden. Toen immers werd – zoals A.J. Dekker elders in dit nummer laat zien – voorgoed gebroken met de hybridische positie van de volkskunde die de redactie van *Volkskunde* tot dan toe kennelijk voor ogen had gestaan en waar in het verleden ook de Nederlandse Volkskundecommissie niet altijd vrij van was gebleven. Die positie had niet in de laatste plaats te maken met een wat infantiliserende houding van de Vlaamse volkskunde-elite jegens het ‘volk’ dat als informant gevraagd werd materiaal aan te dragen, maar kennelijk niet in staat werd geacht de implicaties te doorzien en de syntheses te begrijpen die de hoge wetenschap daaruit vervolgens distilleerde.

Tussen de regels van Peeters’ teksten door lees ik de diepe overtuiging van een grote, schier onoverbrugbare kloof tussen liefhebberij en wetenschap. Informanten en wetenschappers bewoonden twee onderscheiden werelden. Tegelijk werd de volkskunde, blijkens de inhoud van het gelijknamige tijdschrift, juist opgevat als de wetenschap van de culturele *relikten* die in een veranderde sociale context konden worden opgespoord. Vandaar het wezenlijk belang van de samenwerking met liefhebbers en andere goedwillenden uit het veld die de herkenning en registratie van die relikten mogelijk moesten maken. Peeters c.s. construeerden daarom de middenweg van een soort semi-wetenschappelijke convivialiteit, waarbij informanten en wetenschappers elkaar in een gemeenschappelijk taalgebruik konden vinden. Theorievorming en methodologie werden daar zoveel mogelijk uitgebannen. Die constructie kreeg wetenschappelijke *standing* door de adhesie van gevestigde professoren, maar door de vérgaande verwaarlozing van de culturele en sociale diepte van de bestudeerde verschijnselen kon die wetenschappelijke pretentie inhoudelijk nauwelijks worden waargemaakt. Het resultaat was een eindeloze reeks artikelen van inventariserende aard, waar de informanten zich door de herkenning van kruimeltjes eigen belevingswereld voldoende mee konden identificeren om de convivialiteit levendig te houden, maar waar uiteindelijk eigenlijk niemand iets aan had.

Voskuil heeft – vermoedelijk meer dan Meertens – dat overtrokken wetenschapsbeeld waarbij, als ging het om een religie, de gemeenschap vóór het onderzoek ging, wellicht nooit gekoesterd. Ik denk dat zijn eigen, grote interesse voor voorwerpen, vormen en groepen, die minder kriebelig op de verbeelding inwerken dan het zo moeilijk vatbare en zo veelduidige geheel van teksten, verhalen en overtuigingen waar de Vlamingen zo verlekkerd op waren, hem daar ook voor heeft behoed. Terwijl *Volkskunde* zich gaandeweg meer verstrikte in het onontwarbare kluwen problemen dat volksverhalen en volksgebruiken oproepen zo gauw men verder probeert te zien dan de *face-*

value van de aangereikte tekst of het geregistreerde ritueel, koos Voskuil, bewust of onbewust, een andere weg. Bij zijn eigen onderzoek ging hij bij voorkeur uit van materiële objecten waarvan de historische ontwikkeling en de typologische classificatie in zo simpel mogelijke schema's kon worden samengevat (wiege, trouwring, woonhuis, brood, koffie en thee, enz.), zodat de onvermijdelijke problemen zo ordelijk mogelijk tot het terrein van de interpretatie beperkt konden worden gehouden en niet al vóór de materiaalverzameling onoplosbaar werden.

Gegeven de situatie van de volkskunde in Nederland was dat een zeer verstandige keuze. Zij werd als wetenschappelijk uitgangspunt aldus in de inleiding op het eerste nummer van het *Volkskundig Bulletin* geformuleerd: "Wanneer wij, in de lijn van de traditie in ons vak, onze aandacht blijven richten op de traditionele elementen in de cultuur, dan spitst die zich toe op hun betekenis in de samenleving, waarbij veranderingen en verschillen in de loop van de tijd en in de verspreiding, zowel ruimtelijk als sociaal, als uitgangspunt voor onderzoek minstens zo belangrijk zijn als continuïteit"⁴. Daarmee keerde Voskuil zich bewust af van een in wezen statisch volkskunde-begrip zonder historische diepte en werd de term 'traditioneel' tot een louter heuristisch begrip gereduceerd. Tradities als vormen van cultuuroverdracht vielen voortaan onder het onderzoek naar temporele veranderingen en verschillen in verspreiding, ze werden niet meer als een methodologisch vóórgegeven geaccepteerd.

Als Voskuils symbolische afrekening met dit traditionele traditieconcept heb ik altijd zijn artikel over het midwinterhoornblazen, naar aanleiding van Hermans' boek over folklore en algemeen-menselijke ervaring, beschouwd⁵. Het is een uiterst precies, maar ook een zeer fundamenteel artikel, waarvan het theoretisch belang ver boven de weerlegging van de strekking van het aangevochten werk uitgaat. Het is een beginselverklaring verpakt in een methodisch en stapsgewijs volbracht concreet onderzoek, en als zodanig een les voor elke historicus. Niet toevallig richt deze les zich tegen een psycholoog. Want op hetzelfde ogenblik dat de volkskundigen overal in Europa hun verklaringsmodellen sterk zijn gaan historiseren, steekt de eeuwigheidswaarde van de sociaal, ruimtelijk en temporeel ongedifferentieerde algemeen-menselijke beleving in andere disciplines de kop weer op: in de premissen van psychologen en sociologen, maar vooral in de recente tendens tot een herleving van de verhalende geschiedenis, die er niet omheen kan menselijke gevoelens te induceren maar al evenzeer wil vermijden in een onoverzienbare waterval van nuances te vervallen. Het moet gezegd dat de 'nieuwe' volks-

4. 'Ter inleiding', *Volkskundig Bulletin* 1,1 (1975) 2.

5. J.J. Voskuil, 'Het tijdelijke met het eeuwige verwisseld, of: op de klank van de midwinterhoorn de eeuwigheid in', *Volkskundig Bulletin* 7,1 (1981) 1-50.

kunde de test van een verhalend boek nog niet heeft aangedurfd. Maar wil zij dat eigenlijk wel?

De grote en blijvende verdienste van Voskuil is, naar mijn gevoel, dat hij de volkskunde van een themagebied dat de historische diepte slechts in naam beleed heeft laten uitgroeien tot een vakgebied dat op dit ogenblik het kruispunt tussen de culturele antropologie en de geschiedenis markeert. In verschillende artikelen heeft hij de door hem voorgestane benadering als 'mentaliteits-geschiedenis' gedefinieerd. Hoewel velen zich bij dat woord heel wat anders voorstellen, denk ik dat hij daarmee in wezen gelijk heeft. Hij tracht immers uitdrukkelijk de 'harde' sociale en culturele pendant te traceren van de wetenschappelijk gezien 'zachte', niet meer per se kenbare, mentale voorwaarden en collectieve psychologische processen die ten grondslag liggen aan de groepstoeëigening of -afstoting van objecten en waarden, affecten en emoties, kortom van cultuur.

De ontwikkeling die onder leiding van Voskuil, en voor een groot deel dank zij zijn rustige en penetrante eigenzinnigheid, is ingezet, is nog niet voltooid. Het is niet ondenkbaar dat het post-Voskuliaanse tijdvak forse bijstellingen te zien zal geven. Daar gaat het ook niet om. De toon is nu gezet. Eigenlijk is er voor de volkskunde geen weg meer terug. Voskuils passage in de discipline volkskunde – want zo ongeveer zal hij, vermoed ik, zijn paar decennia hard werken zien – is één lange poging tot verwetenschappelijking van zijn vakgebied en wering van elke vorm van beunhazerij geweest, vooral die welke zich met quasi-wetenschappelijke pluimen tooit.

Juist het ontbreken van een wetenschappelijke thuisbasis in het Nederlands universitair bestel maakt de volkskunde uiterst kwetsbaar voor zulke beunhazerij. Voskuil heeft dit vanaf het begin ingezien en beseft dat de sympathie van verwante wetenschappers uit verwante disciplines daarom onmisbaar zou zijn. Gezien zijn uitgangspunten heeft hij die wetenschappen geïdentificeerd als de geschiedenis en de culturele antropologie, en daaruit met name die historici en antropologen "die zich bezighouden met de geschiedenis van het dagelijks leven in onze cultuur"⁶. Consequent werden vertegenwoordigers daarvan in de Commissie tot beheer van het P.J. Meertens-Instituut opgenomen. In februari 1986 besloot het bestuur van de afdeling Letterkunde van de KNAW om in de nieuw te vormen Wetenschapscommissie geen vertegenwoordiger van de sociale wetenschappen (i.c. de culturele antropologie) meer op te nemen – een omissie die niet alleen een onbegrijpelijke aanslag op de interdisciplinaire oriëntatie van de volkskunde vormde en van onkunde ten aanzien van de ontwikkelingen in het nabije en verre buitenland getuigde, maar die ook liet zien dat de Akademie weinig inzicht had in de spanningen

6. 'Ter inleiding', *Volkskundig Bulletin* 1,1 (1975) 2.

waaraan met name de volkskunde is blootgesteld, als wetenschap zonder universitaire *backing* maar met eenzelfde methodenpakket als de sociale wetenschappen, bovendien met een politiek niet geheel onbesmette erfenis en met een voortdurend risico van cultuurpolitiek misbruik door belangengroepen (zie de lotgevallen van de 'volkscultuur'). Is Voskuils besluit om ietwat aan de vroege kant te vertrekken mede genomen onder invloed van wat hij terecht als een desavouering van zijn wetenschappelijke oriëntatie zou hebben kunnen ervaren? Hij is er vermoedelijk de man niet naar om zo'n vraag te beantwoorden voordat ze gesteld is, en als ze gesteld moet worden, dan is het aan de Akademie, niet aan mij, om dat te doen.

Wel denk ik dat het ontbreken van een vertegenwoordiger van de sociale wetenschappen onder de behoeders van de volkskunde een zekere eenzijdigheid zou kunnen accentueren die Voskuils heroriëntatie van de volkskunde uit zichzelf reeds dreigt mee te brengen. Voskuil definieerde de *locus* van de volkskunde als een ontmoetingsplaats en een platform van geschiedenis en culturele antropologie. Tot zo'n ontmoeting is het, dunkt me, nog niet echt gekomen. Ze kan ook alleen maar plaatsvinden als de volkskunde zelf die twee disciplines binnen haar eigen onderzoekstaak tot op zekere hoogte harmonisch ineen weet te schuiven. Onder harmonie versta ik dan, dat niet alleen een antropologisch object in de tijd wordt geplaatst of een historisch verschijnsel in de sociale ruimte, maar dat dit ook door een confrontatie van de eigen methodieken van de beide vakgebieden gebeurt.

In feite is Voskuil mij – maar dat kan aan de blikvernauwing van het beroep liggen – steeds veel meer als een historicus dan als een antropoloog voorgekomen. Niet zozeer wat zijn objecten van onderzoek, als wel wat zijn theorievorming, zijn aanpak en zijn methoden betreft. Als historicus zou ik eerder het omgekeerde hebben verwacht, ervan uitgaande dat volkskunde in essentie op de bestudering van vormen van groepsgedrag en van de weerslag daarvan in de materiële cultuur gericht is.

Nu is Voskuils historiserende heroriëntatie van de volkskunde ongetwijfeld een zeer grote stap vooruit vergeleken bij het oudere volkskundig onderzoek naar verschillen *uit* het verleden, zonder dat dit verleden iets anders dan een eendimensionele vlakke ruimte bleek, dus zonder dat de temporele dimensie (de historische ontwikkeling zelf) als verklaringsmechanisme werd ingebouwd. Zo is Meertens' studie over vóórreformatorische relikten in het leven van de Republiek nog een typisch produkt van de statische volkskunde, die slechts twee losgekoppelde stadia kent: een vóór en een ná gebeuren x , waarbij x voor willekeurig welk sociaal cataclysm kan staan: de industrialisatie, de oorlog, in dit geval de Reformatie. Meertens traceerde weliswaar heel conscientieus allerlei relikten van vroeger (vóór de Reformatie), maar zonder al te veel op vorm- en functieverschillen te letten en vooral zonder andere verklaring van hun voortleven dat hun waarde als "lustige Unter-

brechung des Alltags” of hun “magische Bedeutung”⁷ – tijdloze functie-elementen, met andere woorden, die niet in enige sociale context werden gezien en die zelfs uitdrukkelijk werden uitgeheven boven de confessionele conflicten welke nog een ingang tot een historiserende verklaring hadden kunnen zijn.

Voskuils aanpak staat daar lijnrecht tegenover. Hij postuleert geen continuïteit, maar vraagt juist voortdurend naar verschillen, modulaties, veranderingen op de temporele as, in functie van ruimtelijke en sociale parameters. Voor de lezer die de volkskunde heeft leren kennen als een erudiete, maar tijdarme inventaris van ‘levende’ of ‘verdwenen’ gebruiken en overleveringen, of als een al even tijdloos gegoochel met vruchtbaarheidsriten e.d., en die eigenlijk wel eens wil weten wat de nieuwe volkskunde dan wel voor zinnigs over het heden te vertellen zou hebben, lijdt Voskuils aanpak aan een zekere overinvestering in het verleden.

Dat wordt nog aangezet door zijn (terechte) huiver voor misbruik van zijn vak – als zodanig al kwetsbaar, maar in de Nederlandse situatie nog meer dan elders⁸. Hij heeft zich steeds verzet tegen instrumentalisering van het volkskunde-onderzoek voor nostalgische, maar evengoed voor militante cultuurpolitiek, ter rechter- of ter linkerzijde. Die angst is begrijpelijk, maar heeft tegelijk tot gevolg gehad dat het in het *Volkskundig Bulletin*, dat daar toch de aangewezen plaats voor is, nog niet tot een echt grondige discussie over begrippen als massacultuur of, belangrijker, volkscultuur is gekomen. Niet dat ik ‘volkscultuur’ hier een realiteitswaarde zou willen aanpraten, maar het begrip is met name in de letteren, de geschiedenis en in andere sociale wetenschappen thans zo’n ondoordacht attenderend of ‘narratief’ begrip aan het worden voor een geheel van cultuurverschijnselen die daardoor als vanzelf met werkelijkswaarde begiftigd lijken te worden, dat een fundamentele discussie daarover niet lang meer uit de weg kan worden gegaan. Is het begrip ‘volk’, hoe oud, versleten en voorspelbaar de discussie daarover ook moge zijn, niet een van die sleuteltermen die periodiek weer moeten worden besproken om de fundamenteën van het vak te inspecteren?

Hoewel ook Voskuil in zijn bijdragen een ondubbelzinnig laag/hog-schema gebruikt, is het gramsciaans perspectief van een volkskunde in dienst van de “ondergeschikte klassen”, zoals bijvoorbeeld verdedigd door Lombardi Satriani⁹, hem vreemd. Het lijkt weleens of Voskuil zich tegen zo’n waan

7. P.J. Meertens, ‘Vorreformatorische Relikte in den reformatorischen Niederlanden’, in: E. Ennen en G. Wiegmann, Hrsg., *Festschrift Matthias Zender. Studien zu Volkskultur, Sprache und Landesgeschichte*, I (Bonn 1972) 395-411 (cit. 397).

8. Vgl. J.J. Voskuil, ‘Geschiedenis van de volkskunde in Nederland. Portret van een discipline’, *Volkskundig Bulletin* 10,1 (1984) 50-63.

9. Luigi M. Lombardi Satriani, *Antropologia culturale e analisi della cultura subalterna* (Milaan 1980).

van de dag wil verdedigen door overal een lange-termijn-perspectief in te bouwen, dat de contingenties van de actualiteit kan bezweren. De verschijnselen die hij onderzoekt hebben steevast een expliciete historische relevantie die enkele eeuwen overspant.

Natuurlijk biedt de verdieping in de geschiedenis hier het voordeel van een steviger houvast – al is historische zekerheid, zoals de historische kritiek ons leert, zelden meer dan een elegant onderbouwde schijn van hypothesen. Die schijnbare overinvestering in het verleden kan op den duur echter de contactfunctie van de volkskunde voor geschiedenis en antropologie belemmeren. Hoewel er historiserende antropologen en antropologische historici zijn, zal dat contact in wezen toch niet in een exclusieve bestudering van het verleden, maar zeker zo vaak in een studie die uitgaat van het heden, en daar de historische dimensie van erkent, moeten uitmonden, wil het voor beide partijen aantrekkelijk blijven.

De vraag achter dat alles is natuurlijk in hoeverre de volkskunde slechts een kruispunt van wetenschappen wil zijn dat zijn object en methoden aan andere wetenschappen ontleent, en in hoeverre zij een oorspronkelijke benadering te bieden heeft. Toen ik Voskuil bij de eerste vergadering van de redactieraad van het *Volkskundig Bulletin*, in februari 1982, vroeg wat dan de identiteit van de volkskunde was en in hoeverre het door hem geschetste veld niet reeds samenviel met wat gewoonlijk onder mentaliteitsgeschiedenis wordt verstaan, antwoordde hij dat de volkskunde “zich niet interesseert voor de mentaliteit van groepen op zich, maar die mentaliteit in zoverre ze zich weerspiegelt in concrete cultuurverschijnselen”. Kan de historicus zelf echter wel wat anders dan “die mentaliteit weerspiegelt in cultuurverschijnselen” achterhalen? Verdubbelt de volkskunde de geschiedenis? Wordt ze er een soort hulppost van in volkscultureel missiegebied, totdat de geschiedenis geleerd heeft daar zelf zinvol mee om te gaan? Of voegt de historicus aan het volkskundig beeld iets wezenlijk anders toe, doordat hij andere dimensies of componenten erop betreft (maatschappijgeschiedenis, integrale geschiedenis) en het beeld completeert, maar tegelijk compliceert, door de ongelijktijdigheid van ontwikkelingen in verschillende velden naar voren te halen en daardoor te dwingen naar nieuwe verklaringen en verbanden te gaan zoeken¹⁰?

Als de volkskunde zich inderdaad tot een zelfstandige wetenschap zal blijven ontwikkelen zullen deze beide vragen er spoedig aan gaan komen: wat is precies de eigen disciplinaire plaats van de volkskunde, qua object en methoden? En wat is nu de eigen maatschappelijke betekenis van zo'n vak dat

10. Vgl. voor een recent voorbeeld: Jan Kok en Jilles Koster, “‘In onegt geteeld’. Ontwikkeling en regionale verscheidenheid van onwettige geboorten op het platteland en in de kleine steden van Noord-Holland, 1812-1850’, *Tijdschrift voor sociale geschiedenis* 13,3 (1987) 272-308, die de ontwikkeling als de resultante van een complex van ongelijktijdigheden zien en daaronder met name verschillen in streekculturen op het gebied van de sociale controle en de sexualiteit signaleren.

geld vraagt (en al is het ook heel weinig, het is in dit land altijd teveel)? Kun je er iets mee doen voor de culturele doorlichting van het heden? Ik denk dat op beide vragen een zinvol, positief antwoord te geven is. Maar dat vraagt in de komende jaren wel de nodige discussie tussen volkskunde, geschiedenis en antropologie. Een *locus* voor die discussie te hebben gecreëerd en de contouren ervan te hebben uitgezet, is de verdienste van Voskuil. Daar ben ik hem dankbaar voor.

Zusammenfassung

Die Volkskunde neu angesiedelt zwischen Geschichte und Anthropologie. Eine Evaluation der Arbeit von J.J. Voskuil.

Der Autor begrüßt die Verwissenschaftlichung der niederländischen Volkskunde, die zu der Gründung des Volkskundig Bulletin geführt hat. Er meint aber, daß diese Zeitschrift die ihr ursprünglich zugedachte Funktion einer Plattform zwischen der Geschichtswissenschaft und der Anthropologie nur teilweise erfüllt hat. Die niederländische volkskundliche Forschung ist in den vergangenen Jahr zu stark auf die Vergangenheit ausgerichtet gewesen. Sie sollte sich mehr um die Gegenwart kümmern, damit sie auch der Kulturanthropologie etwas zu bieten hat. Eine Diskussion über die spezifische Aufgabe der Volkskunde neben der Geschichtswissenschaft und der Kulturanthropologie ist auf die Dauer unumgänglich.